

اکبری، یونس و سراج‌زاده، سید حسین (۱۳۹۷). مطالعه طولی تغییرات مصرف و نگرش نسبت به مواد و تغییرات مصرف مشروبات الکلی و سیگار در بین نمونه‌ای از دانشجویان بر اساس یک طرح پانل گذشته‌نگر. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۱۱(۵)، ۳۷-۹.

مطالعه طولی تغییرات مصرف و نگرش نسبت به مواد و تغییرات مصرف مشروبات الکلی و سیگار در بین نمونه‌ای از دانشجویان بر اساس یک طرح پانل گذشته‌نگر

یونس اکبری^۱ و سید حسین سراج‌زاده^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۲/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۷/۳

چکیده

هدف این مقاله ارائه اطلاعاتی از وضعیت تغییرات رفتاری و نگرش دانشجویان نسبت به مواد و سیگار در طول دوران تحصیل می‌باشد. این کار با استفاده از روش پیمایشی طولی گذشته‌نگر^۳ صورت گرفت. روش نمونه‌گیری در این تحقیق نمونه‌گیری غیر احتمالی متناسب با حجم و نمونه شامل ۲۹۹ نفر از دانشجویان دختر و پسر دانشگاه خوارزمی بوده است. یافته‌های حاصل از نمونه مورد مطالعه حاکی از آن است که حدود یک سوم افراد مورد مطالعه تغییر نگرش منفی و تقریباً همین نسبت تغییر نگرش مثبت داشته‌اند. اما در خصوص تغییر رفتار نسبت به سیگار، مواد و مشروبات الکلی، نسبت‌ها متفاوت است. این تفاوتها بر حسب جنس و رشته تحصیلی نیز تفاوت فاحشی را نشان می‌دهد. در ارتباط با سیگار و مواد، حدود دو سوم تغییری را گزارش نکرده‌اند و نسبت کسانی که تغییر مثبت داشته‌اند یعنی قبلاً مصرف نمی‌کردند اما بعداً به مصرف‌کنندگان پیوسته‌اند و یا مصرف قبلیشان افزایش یافته، بیشتر از کسانی است که قبلاً مصرف می‌کردند اما مصرفشان کمتر شده است یا کلاً مصرف را کنار گذاشته‌اند. درصد تغییرات مثبت رفتاری نسبت به مشروبات الکلی در حد قابل توجهی بالاست و بیش از سیگار و مواد می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: دانشجویان؛ تغییرات؛ نگرش؛ رفتار؛ مواد.

-
- ۱ - کارشناس پژوهشی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی و دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی توسعه اجتماعی روستایی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)، younes.akbari@ut.ac.ir
 - ۲ - دانشیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه خوارزمی تهران، serajsh@yahoo.com
- 3- Retrospective Longitudinal Survey

۱- مقدمه و بیان مسئله

اعتیاد و سوء مصرف مواد مخدر به مثابه یک انحراف اجتماعی، پدیده‌ای است که همراه با آن توانایی جامعه در سازمان‌یابی و حفظ نظم موجود از بین می‌رود، عملکرد بهنجار حیات اجتماعی مختل می‌گردد و باعث دگرگونی ساختاری در نظام اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی یک اجتماع می‌شود (میری‌آشتیانی، ۱۳۸۴: ۳۵). بر اساس برآوردهایی که صورت گرفته، روزانه ۲۰۰۰ کیلو از انواع مواد مخدر در کشور ما مصرف می‌شود و سالانه ۱۲۰ تن از این مواد کشف و ضبط می‌شود. ایران تبدیل به معبر ترانزیتی برای مواد مخدر شده، و جوانان و نوجوانان به طور بالقوه در معرض اعتیاد به مواد مخدر هستند. مصرف مواد مخدر و اعتیاد در میان دانش آموزان و دانشجویان هم سال‌هاست که از مسائل روز و مورد توجه مردم، مدیران و پژوهشگران بوده است (سراج زاده و فیضی، ۱۳۸۶؛ مظفر و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۷-۳۸).

اهمیت مساله مصرف و سوء مصرف مواد در نوجوانان و جوانان به دلیل حساسیت این دوران در فرایند رشد و هویت‌یابی نوجوانان دو چندان می‌شود. این مساله وقتی از حساسیت فوق‌العاده‌ای برخوردار می‌گردد که به عامل جوانی، عامل دانشجو بودن نیز افزوده می‌شود؛ چرا که دانشجویان از ارکان اصلی نیروی انسانی کشورها محسوب می‌شوند و نقش به‌سزایی در تحول، پیشرفت و تعالی هر کشوری دارند (اکبری زردخانه، ۱۳۸۹: ۶) "به نظر می‌رسد که احتمال تمایل به مواد مخدر، و در نتیجه اعتیاد، در بین بیکاران، افراد کم‌سواد و حاشیه‌نشین، که از ناکامی‌ها و سرخوردگی‌های اجتماعی رنج می‌برند، بیشتر است. بنابراین انتظار می‌رود که دانشجویان که سرآمدان فکری جامعه هستند و امید دسترسی به امکانات اجتماعی برای آنها بیش از دیگران، به مصرف مواد تمایلی نداشته باشند. با وجود این، گسترش امکانات دسترسی و مصرف مواد مخدر در جامعه و به خصوص پایین آمدن سن معتادان در سالهای اخیر نگرانی‌هایی درباره شیوع این پدیده در میان دانشجویان ایجاد کرده است" (سراج زاده و فیضی، ۱۳۸۶: ۸۲). داده‌های بدست آمده از تحقیقی با عنوان بررسی وضع اعتیاد در میان زندانیان دارای مدارج دانشگاهی زندانهای استان تهران در مهرماه ۱۳۷۹ نشان می‌دهد که از جمعیت مورد مطالعه ۳۰،۱۴ درصد دانشجوی، ۵۹،۷ درصد فوق دیپلم، ۳۰،۷ درصد لیسانس و ۶،۲ درصد فوق لیسانس بوده‌اند (اسماعیلی و دیگران به نقل از امیری، ۱۳۸۳: ۵).

در رابطه با الکل و سیگار نیز علی‌رغم ممنوعیت مصرف آن در کشور نتایج تحقیقات که در دانشگاه‌های مختلف بر روی دانشجویان انجام شده حاکی از افزایش شیوع مصرف مشروبات الکلی و سیگار در میان دانشجویان است (ن. ک. علیوردی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۱ و رحمن‌پناهی و همکاران، ۳۹: ۴۰). در مورد میزان اعتیاد به مواد مخدر و یا مصرف تفننی مشروبات

الکلی، مواد و سیگار در دانشگاهها و خوابگاهها هیچ برآورد دقیق و مشخصی ارائه نشده است؛ با وجود این، نظرات و رویکردهای متفاوتی در رابطه با این موضوع ابراز می‌گردد و عده‌ای اعتیاد و مصرف مواد را به عنوان مسئله‌ای اجتماعی در دانشگاهها قلمداد می‌کنند (براتی، ۱۳۹۰؛ طارمیان، ۱۳۸۶ و همکاران ۱۳۸۶؛ سیام، ۱۳۸۶؛ دهقانی و همکاران، ۱۳۸۹؛ سراج زاده و فیضی، ۱۳۸۶ الف؛ سراج زاده، ۱۳۸۶ ب؛ سراج‌زاده، ۱۳۸۲؛ اکبری و همکاران، ۱۳۹۵) و عده‌ای آن را در حدی نمی‌دانند که یک مسئله اجتماعی و دانشگاهی مهم باشد^۱.

برای رسیدن به تصویری روشن از وضعیت مصرف مواد، مشروبات و سیگار در دانشگاهها نیاز به مطالعاتی جامع با استفاده روشهای معتبر در این زمینه احساس می‌شود. تحقیقات صورت گرفته در مورد شیوع‌شناسی مصرف مواد در دانشگاهها اکثراً بصورت مقطعی صورت گرفته‌اند و اطلاعات بدست آمده از آنها فقط منحصر به یک زمان می‌باشند. در این میان تحقیقی که بصورت طولی تغییرات مصرف مواد، مشروبات الکلی و سیگار را در بین جمعیت دانشجوی مورد کاوش قرار دهد صورت نگرفته است. تلاش این مقاله بر آن است تا تصویری از تغییرات نگرش و مصرف نسبت به مواد و تغییرات مصرف مشروبات الکلی و سیگار در طول دوران تحصیل دانشجویان به استفاده از طرح پانل گذشته نگر باشد. بنابراین مقاله جنبه توصیفی دارد و می‌کوشد تا تصویری دقیق و تفصیلی از تغییرات ارائه کند. از حیث به تصویر کشیدن تغییرات مربوط به نگرش و رفتار یک نمونه دانشجویی در طول تحصیل در دانشگاه، یافته‌های این مقاله تازگی دارند و از اهمیت پژوهشی برخوردارند و مقاله می‌تواند آغازگر پژوهش‌های تازه طولی بیشتر درباره مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان باشد. در این راستا تحقیق حاضر سعی در پاسخگویی به سوالات زیر را دارد.

۱-۱- سوالات تحقیق

۱. آیا تغییرات رفتاری و نگرشی نسبت به مواد در بین دانشجویان در طول دوران تحصیل به وقوع می‌پیوندد؟
۲. اگر آری، نسبت این تغییرات به تفکیک جنس و نوع رشته تحصیلی چگونه است؟
۳. آیا در بین دانشجویان در طول دوران تحصیل تغییرات رفتاری نسبت به سیگار و مشروبات الکلی به وقوع می‌پیوندد؟

۱- رجوع کنید به سراج‌زاده، مصرف مواد مخدر در دانشگاههای دولتی تحت پوشش وزارت علوم در سال ۱۳۸۲-۱۳۸۱، دفتر مطالعات فرهنگی و برنامه ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۸۲.

۴. اگر آری، نسبت این تغییرات به تفکیک جنس و نوع رشته تحصیلی به چه صورت است؟

۲- پیشینه پژوهش

در خصوص شیوع‌شناسی مصرف مواد مخدر، مشروبات الکلی و سیگار در بین دانش‌آموزان و دانشجویان و عوامل اجتماعی مرتبط با آن پژوهش‌های تجربی زیادی در خارج و داخل انجام شده است که در اینجا نیازی به بازگو کردن آنها نیست (برای نمونه نگاه کنید به وب و همکاران^۲، ۱۹۹۶ و ۱۹۹۷؛ نازنین‌سانی، ۲۰۱۰؛ پترویانو^۳ و همکاران، ۲۰۱۰؛ رحیمی موقر، ۱۳۸۴؛ سیام، ۱۳۸۶؛ طارمیان و همکاران، ۱۳۸۶؛ سراج‌زاده و فیضی، ۱۳۸۶؛ علیوردی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۲؛ علیوردی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۱؛ قدسی و همکاران، ۱۳۹۱). در اینجا فقط به پژوهش‌هایی اشاره می‌شود که به روش طولی انجام شده و تغییرات مصرف را گزارش کرده‌اند.

هوزینگا^۴ و همکاران (۱۹۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «مطالعه طولی بزهکاری، استفاده از مواد مخدر، فعالیت‌های جنسی و بارداری در بین بچه‌ها و جوانان در سه شهر» نشان می‌دهد که نسبت قابل توجهی از نوجوانان درگیر این رفتارها هستند و نشانه‌هایی مبتنی بر این امر یافتند که که تعداد زیادی از جوانان، بزهکاری و مصرف مواد مخدر را قبل از دوران نوجوانی شروع می‌کنند و همچنین نشان دادند که این رفتارها غالباً با هم رخ می‌دهند. کواپیل^۵ (۱۹۹۶) در تحقیق خود با عنوان «مطالعه طولی استفاده از الکل و مواد مخدر در بین افراد مستعد روان‌پریشی و ناسازگار تکانشی» نشان می‌دهد که میزان مصرف مواد و در بین بیماران روان‌پریش و افراد ضد اجتماعی بیش از جمعیت نرمال است. نتایج تحقیق وی نشان می‌دهد که گروه افراد روان‌پریش الگوهای ترجیحی مصرف مواد مشابه با بیماران اسکیزوفرنی دارند و همچنین شرکت کنندگانی که در هر دو گروه در ارتباط با مقیاس سنجش، نمرات غیرمتعارفی کسب کردند در معرض خطر بیشتری برای اختلال مصرف مواد هستند. مارتینو و مک‌الیستر^۶ (۱۹۹۹) یک پژوهش را در سالهای ۱۹۹۵، ۱۹۹۷، ۱۹۹۹ در بین دانشجویان دانشگاه جیمز مدیسون امریکا اجرا کردند. هدف پژوهش، شیوع‌شناسی مواد مخدر و الکل و شناسایی نگرش‌ها و الگوهای مصرف آنان و نیز ارزیابی موفقیت‌های برنامه‌های پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر و الکل در آن دانشگاه بود. یافته‌های اصلی این پژوهش نشان داد که الکل ماده مورد استفاده اکثر دانشجویان است. در سال

2 - Webb et al.

3 - Petroianu

4 - Huizinga

5 - Kwapil

6 - Martino-MCallister

۱۹۹۹، در حالیکه فقط ۱۹/۳ درصد از دانشجویان در طول هفته مشروبات الکلی مصرف نکرده بودند، اکثر آنها (۶۳/۳ درصد) در طول هفته دست کم یکبار الکل مصرف کرده بودند. ۷۵ درصد از دانشجویان گفته بودند که در حال حاضر (۱۹۹۹) مصرف کننده ماری جوانا نیستند، ۴۳ درصد هرگز ماری جوانا مصرف نکرده‌اند، بیش از ۸۵ درصد از آنها هرگز کوکائین، آمفتامین‌ها، مواد افیونی (تریاک و هروئین) و سایر مواد مخدر غیرقانونی را مصرف نکرده‌اند. همچنین در سال ۱۹۹۵ و در سال ۱۹۹۹ نزدیک به نیمی از دانشجویان (به ترتیب ۴۳ و ۴۹ درصد) اظهار داشته‌اند که برای مصرف الکل از ناحیه دوستانشان تحت فشار بوده‌اند.

همچنین نیوبری-بریج^۷ (۲۰۰۱) در مقاله‌ای تحت عنوان "مشروب و دارو: از دانشجویی پزشکی به دکتری" به یک بررسی طولی دانشجویان را در سال دوم و پنجم دوره لیسانس و یکسال بعد از کسب مدرک خود، مورد پیمایش قرار دادند. نتایج تحقیق بیانگر این امر بود که میانگین مصرف الکل بصورت معنی‌داری ($p < 0.015$) در هر سه زمان افزایش یافته بود و از ۱۵/۲ به ۱۶ و ۱۸/۸ واحد در هفته رسیده بود. همچنین بررسی وضعیت مصرف مواد غیر مجاز نیز نشان‌دهنده افزایش مصرف از ۵۰ درصد به ۶۳ درصد و ۶۵ درصد در طول سه پیمایش بود. سلوبودا^۸ (۲۰۰۵) در کتابش با عنوان «همه‌گیرشناسی سوء مصرف مواد مخدر» فصلی مجزا را به فراتحلیل وایلز^۹ و همکارانش در رابطه با مطالعات طولی صورت گرفته در رابطه با مصرف مواد مخدر اختصاص داده است. وایلز و همکارانش بر این نظرند که مطالعات طولی منبعی غنی از دانش فراهم می‌آورد که می‌تواند برای شکل دادن به محتوای برنامه‌های پیشگیری که قصد جلوگیری از بروز و تداوم مسئله مصرف مواد مخدر را دارند، مورد استفاده قرار گیرد. اریا^{۱۰} و همکاران (۲۰۱۳) نیز در تحقیقی با عنوان «الگوی مصرف مواد مخدر و تداوم ثبت‌نام در دانشگاه: نتایج یک مطالعه طولی» به بررسی الگوهای مصرف مواد مخدر در بین یک گروه همبسته از جوانانی که برای اولین سال در دانشگاه ثبت نام کرده و همچنین برای اولین بار در یک مطالعه طولی شرکت داشتند، پرداختند. این مطالعه به ارزیابی ارتباط بین الگوهای مصرف مواد و تداوم ثبت نام در مقاطع و ترم‌های تحصیلی بالاتر، حفظ ویژگی‌های جمعیت‌شناختی ثابت، میانگین نمره دبیرستان، ارتباطات خواهری/برادری، ویژگی‌های شخصیتی/خلق و خو، وابستگی به نیکوتین و اختلال مصرف الکل پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که هم استفاده از ماری

7 - Newbury- Birch

8 - Sloboda

9 - Wills

10 - Arria

جوانا و هم مصرف سایر مواد مخدر غیر قانونی در ارتباط با احتمال کاهش تداوم ثبت نام در دانشگاه هستند. به نظر محققین این پژوهش یافته‌های تحقیق نیاز به مداخله زودتر در رابطه با مصرف کنندگان مواد مخدر برای کاهش احتمال پیامدهای منفی آن برجسته می‌کند.

نتایج تحقیقات فوق حاکی از این مطلب است که دانشجویان در طول دوران دانشجویی خود به دلیل عوامل مختلف دچار تغییرات افزایشی در نگرش و مصرف مواد، مشروبات الکلی و سیگار می‌شوند. نتایج این تحقیقات همچنین بیانگر این مطلب است که بهره‌گیری از پژوهشهای طولی منبعی مفیدی برای نشان دادن تغییرات حادث شده در زمینه رفتاری و نگرشی نسبت به مواد مخدر است و همچنین گردآوری اطلاعات به این شیوه امکان مقایسه بهتری را نسبت به نتایج مقطعی بدست می‌دهد.

در داخل کشور هیچ تحقیقی که به صورت طولی انجام شده باشد و تغییرات مصرف مواد در بین دانشجویان یا دانش آموزان را گزارش کرده باشد یافت نشد. با توجه به این کمبود، مقاله حاضر با استفاده از داده های یک طرح پژوهشی طولی و پانل گذشته نگر، به توصیف تغییرات در نگرش و رفتار مربوط به مواد مخدر و سیگار در بین نمونه ای از دانشجویان در طول دوران تحصیل آنها می پردازد. این مقاله جنبه اکتشافی توصیفی دارد و فاقد نظریه و فرضیه خاصی است. پانل بودن پژوهش (یکی بودن نمونه در دو مقطع) باعث می شود تا بتوان تغییرات را نه فقط برای کل نمونه بلکه برای افراد و گروه‌های خاص داخل نمونه دنبال کرد و مشخص نمود که چه میزان از کسانی که قبلا مصرف نمی کرده اند به جمع مصرف کنندگان پیوسته اند و برعکس و از این حیث مقاله کار تازه‌ای است.

۳- روش تحقیق

در تحقیقات علمی روش مناسب با ماهیت تحقیق اهمیت زیادی دارد. این تحقیق با استفاده از روش پیمایش و با استفاده از تکنیک خودگزارشگری صورت گرفته است. پژوهش پیمایشی توانایی سنجش و اندازه‌گیری نگرشها، ارزشها و خصایص شخصیتی رفتار پاسخ‌دهندگان زیادی را در سطح وسیعی دارد. از انواع متنوع طرحهای پیمایشی در این تحقیق از طرح پانل گذشته نگر استفاده شد. در این شیوه برای وارد کردن بعد زمان در تحقیق اطلاعات فقط در یک مقطع زمانی گردآوری می‌شوند ولی درباره دو یا چند مقطع زمانی از افراد پرس و جو می‌شود و تغییرات رخ داده در فاصله این مقاطع زمانی شناسایی می‌شوند (سراج زاده، ۱۳۸۳: ۴۴؛ دواس، ۱۳۷۶: ۴۸).

۳-۱- جمعیت و نمونه

جمعیت این تحقیق شامل دانشجویان کارشناسی سال سوم و چهارم و همچنین دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه خوارزمی است که در سال تحصیلی ۹۲-۹۱ مشغول به تحصیل بودند. حجم نمونه ۲۹۹ نفر بوده است. روش نمونه‌گیری در این پژوهش از انواع نمونه‌گیری غیراحتمالی بوده است. از انواع مختلف نمونه‌گیری غیراحتمالی از نمونه‌گیری سهمیه‌ای متناسب با حجم بهره گرفته شد و نمونه‌ها بر اساس تعداد دانشجویان مشغول به تحصیل در هر دانشکده انتخاب شده‌اند. واحد تحلیلی و واحد مشاهده در این تحقیق فرد می‌باشد.

۳-۲- متغیرهای تحقیق

متغیرها در تحقیق حاضر تغییرات گرایش^{۱۱} به مواد با دو وجه نگرشی^{۱۲} و واقعی^{۱۳} و همچنین میزان تغییرات مصرف مشروبات الکلی و سیگار هستند. برای تبیین تغییر صورت گرفته، از سنجه-ای برای نگرش و رفتار مربوط به مواد مخدر بهره گرفته شد و از پاسخگویان خواسته شد تا به پرسشها و گویه‌های مربوط به این سنجه‌ها با توجه به وضعیت خود در زمان انجام پژوهش و نیز وضعیتشان در هنگام ورود به دانشگاه پاسخ دهند.

تغییر نگرش: نگرش نوعی موضع‌گیری قبلی برای انجام عمل مثبت یا منفی نسبت به اشخاص، اشیا و حوادث است و نقش جهت‌دهنده در تبدیل حالات روانی - عاطفی به حالات حرکتی ایفا می‌کند (کلاین برگ، ۱۳۶۸: ۵۳۸). در این تحقیق منظور از نگرش تعیین میزان مطلوبیت و آمادگی برای انجام عمل مثبت یا منفی نسبت به مواد برای دانشجو است. به عنوان مثالی برای گویه‌ی نگرش می‌توان پرسید که آیا دانشجویان باید مواد مخدر مصرف کنند یا نکنند. به منظور عملیاتی کردن این متغیر از گویه‌های سنجه نگرشی سراج‌زاده (۱۳۸۲) با طیف پاسخ-های پنج گویه‌ای از خیلی موافقم تا خیلی مخالفم بهره گرفته شد. برای سنجش تغییر نگرش ابتدا از دانشجو خواسته شد گویه‌ها را ابتدا درباره زمان انجام پژوهش خود پاسخ دهد سپس به همین گویه‌ها با توجه به زمان ورود به دانشگاه پاسخ دهند. تفاضل نمره پاسخگویان به این سنجه در زمان انجام پژوهش با نمره آنها در زمان ورود به دانشگاه، میزان تغییر نگرش را نشان می‌دهد.

۱۱- در اینجا گرایش به دو بعد نگرشی و رفتاری تفکیک شده و مورد بررسی قرار گرفته است. منظور از بعد نگرشی آمادگی برای مصرف و منظور از بعد رفتاری یا واقعی انجام عمل مصرف بوده است.

12 - attitude

13 - actual

تغییر نگرش = نمره نگرش در زمان ورود به دانشگاه - نمره نگرش در زمان انجام پژوهش

تغییر رفتار مربوط به مصرف مواد: رفتار به عملی گفته می‌شود که افراد عملاً انجام می‌دهند. برای تعیین رفتار مواد مخدری، از دانشجویان پرسیده شد که آیا تجربه استفاده از مواد مخدر را داشته‌اند؟ و به چه میزان؟ (تعداد دفعات تجربه مصرف با گزینه‌های پاسخ هرگز، ۱ تا ۲ بار، ۳ تا ۹ بار، ۱۰ تا ۲۰ بار و بیش از ۲۰ بار) ۱ سپس همین سوال درباره تجربه مصرف آنها در هنگام ورود به دانشگاه مطرح شد. لازم به ذکر است این سوال به تفکیک مواد مختلف (شامل مشروبات الکلی) مطرح شد. در عین حال تغییر هم به صورت کلی، و هم به تفکیک مواد گزارش شده است.

تغییر رفتار نسبت به مواد = تجربه مصرف مواد در هنگام ورود به دانشگاه - تجربه مصرف مواد در زمان انجام پژوهش

تغییر رفتار مربوط به مصرف سیگار: رفتار مربوط به مصرف سیگار با پرسش‌های جداگانه مورد پرسش قرار گرفته‌اند، زیرا استفاده از سیگار در بین دانشجویان الگوی متفاوتی در مقایسه با مواد مخدر و مشروبات الکلی دارد و متداول‌تر می‌باشد. برای پرسش از میزان مصرف سیگار در زمان ورود به دانشگاه و در زمان اجرای پرسشنامه از گزینه‌های پاسخ هرگز، ۱ تا ۲ نخ در روز، ۳ تا ۹ نخ در روز، ۱۰ تا ۲۰ نخ در روز و بیش از ۲۰ روز استفاده شد.

تغییر رفتار نسبت به سیگار = میزان سیگار مصرفی در روز در هنگام ورود به دانشگاه - میزان سیگار مصرفی در روز در زمان انجام پژوهش

۳-۳- اعتبار و پایایی

در ابتدا پرسشنامه مقدماتی تهیه شد و با مشورت و استفاده متخصصین این حوزه مطالعاتی اعتبار صوری و محتوایی سنجها مورد تایید قرار گرفت. سپس به منظور به دست آوردن اعتبار معیار از سنج‌های جا افتاده در زمینه متغیرهای تحقیق استفاده شد از جمله سنج رفتار نسبت به مواد (سراج زاده، ۱۳۸۲) و برای متغیر نگرش نسبت به اعتیاد ابتدا از دوسنجه جا افتاده در پیش آزمون بهره گرفته شد سنج ۱۶ گویه‌ای (سراج زاده، ۱۳۸۲) و سنج ۲۵ گویه‌ای (رفیعی، ۱۳۹۰) که هر دو سنج از اعتبار و پایایی بالایی برخوردار بودند اما به سبب تعداد کمتر گویه‌ها سنج ۱۶ گویه‌ای مورد استفاده قرار گرفت. همچنین با تطبیق فرضیه‌ها با انتظارات نظری اعتبار سازه پرسشنامه نیز بدست آمد. جهت سنجش پایایی پرسشنامه نیز بعد از تکمیل ۲۱ پرسشنامه به عنوان پیش آزمون (پری تست) از ضریب آلفای کرونباخ برای بدست آوردن میزان

پایایی شاخص ۱۶ گویه‌ای تحقیق استفاده شد و گویه یا گویه‌هایی که همبستگی کمتری با سایر گویه‌ها داشتند یا اصلاح شده و یا گویه‌های متناسب دیگری جایگزین آن‌ها شد. میزان ضریب آلفا پیش آزمون برای شاخص ۱۶ گویه‌ای تحقیق برابر ۰/۸۴۵ و در آزمون نهایی برابر ۰/۷۶۸ بوده است.

۴- یافته‌های پژوهش

۴-۱- ویژگی‌های پاسخگویان

از مجموع ۲۹۹ نفر افراد نمونه، از نظر جنسیت ۳۹ درصد نمونه را زنان و ۶۱ درصد را مردان تشکیل دادند. ۸۵ درصد از کل نمونه را افراد مجرد ۱۲ درصد متأهل و ۱ درصد افراد مطلقه و ۱ درصد نیز کسانی بودند که همسرانشان فوت کرده بودند. از حیث رشته تحصیلی، ۶۴٫۵ درصد نمونه، دانشجویان رشته‌های علوم انسانی ۲۰٫۷ درصد علوم پایه و ۱۴٫۷ درصد دانشجویان ریاضی و فنی بودند. از نظر نوع سکونت در دوران دانشجویی، ۷۹٫۶ درصد خوابگاهی، ۱۶٫۷ درصد بیرون از خوابگاه با خانواده و ۳٫۷ درصد بیرون از خوابگاه بدون خانواده زندگی می‌کردند. ۵۲ درصد پاسخگویان هیچ شغلی در دوران دانشجویی نداشتند، ۲۷٫۴ درصد کارهای موردی انجام می‌دادند، ۱۲ درصد دارای یک شغل پاره وقت بودند و ۸ درصد دارای یک شغل تمام وقت بودند. از نظر پایگاه اجتماعی - اقتصادی^{۱۴} ۶۲ درصد نمونه دارای پایگاه اجتماعی پایین، ۳۲ درصد متوسط و ۷ درصد در پایگاه بالا قرار گرفتند

وضعیت تغییرات نگرش و رفتار نسبت به مواد مخدر در نمونه مورد مطالعه

در این بخش تجربه مصرف و تغییرات رفتاری و نگرشی حادث شده در طول دوران تحصیل در نمونه مورد بررسی توصیف می‌شوند و متغیرهایی از قبیل سن اولین تجربه مصرف، تغییرات نگرش نسبت به مواد، تغییر رفتار نسبت به مواد هم به صورت کلی و هم به تفکیک مواد و همچنین تغییرات رفتار نسبت به مشروبات الکلی و سیگار به تفکیک جنس و رشته تحصیلی مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند.

۱۴- برای سنجش متغیر پایگاه اجتماعی از ترکیب سه شاخص سطح تحصیلات پدر و مادر، میزان درآمد خانواده در ماه و برآورد خود شخص از پایگاه درآمدی خانواده پدری‌اش بهره گرفته شد.

تجربه مصرف مواد مخدر سیگار و مشروبات الکلی و سن اولین تجربه مصرف

جدول شماره ۱ بیانگر متغیر اولین بار مصرف مواد مخدر، سیگار و مشروبات الکلی است. داده‌ها نشان می‌دهند که از مجموع دانشجویان پسر ۴۹/۷ درصد حداقل یکبار سیگار مصرف کرده‌اند ولی این رقم برای دانشجویان دختر برابر ۱۹/۲ درصد است. داده‌ها همچنین نشان می‌دهند که ۵۰/۳ درصد از دانشجویان پسر حداقل تجربه ۱ بار مصرف مواد را دارند و این در حالی است که این رقم برای دختران دانشجو برابر ۱۰ درصد است. ۵۰/۸ درصد از پاسخگویان پسر دارای حداقل یکبار تجربه استفاده از مشروبات الکلی را دارند و این رقم برای دانشجویان دختر پاسخگو برابر ۸/۳ درصد است. به طوری که داده‌های فوق نشان می‌دهند از نظر رفتاری (تجربه مصرف) دانشجویان پسر به نحو چشمگیری تجربه‌ی مصرف بیشتری در رابطه با مصرف سیگار، مشروبات الکلی و مواد دارند. داده‌ها همچنین بیانگر این است که میانگین سنی برای اولین مصرف سیگار، مواد مخدر و مشروبات الکلی برای دانشجویان پسر به ترتیب ۱۸/۲، ۱۸/۶ و ۱۹/۲ سال و برای دانشجویان دختر ۱۸/۴، ۲۰/۸ و ۱۹/۱ است. همانگونه که داده‌ها نشان می‌دهند میانگین سنی اولین تجربه مصرف سیگار و مشروبات الکلی برای دانشجویان دختر و پسر پاسخگو تقریباً برابر است ولی میانگین اولین تجربه مصرف مواد مخدر برای دانشجویان پسر دو سال زودتر از دانشجویان دختر است.

جدول ۱: مصرف مواد مخدر، سیگار و مشروبات الکلی و سن اولین مصرف به تفکیک جنس

مشروبات الکلی		مواد مخدر		سیگار		متغیر
				زن	مرد	
زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	درصد افراد مصرف کرده
۸/۳	۵۰/۸	۱۰	۵۰/۳	۱۹/۲	۴۹/۷	
۹۱/۷	۴۹/۲	۹۰	۴۹/۷	۸۰/۸	۵۰/۳	درصد افراد مصرف نکرده
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	مجموع
۱۹/۱	۱۹/۲	۲۰/۸	۱۸/۶	۱۸/۴	۱۸/۲	میانگین سن اولین مصرف به سال

۴-۲- تغییرات مصرف مواد مخدر بر حسب جنس

داده‌های جدول شماره ۲ تغییرات رفتاری (مصرف مواد) دانشجویان نسبت به مواد مخدر را در دوره دانشجویی بر حسب جنس نشان می‌دهد. همانگونه که از داده‌ها مشخص است تفاوت‌هایی در میزان و نوع این تغییرات بین دانشجویان دختر و پسر وجود دارد به طوری که دانشجویان دختری که در زمان ورود به دانشگاه یا مواد مصرف نمی‌کردند یا مصرف پایینی

داشتند، در زمان انجام پژوهش مقدار ۶/۳ درصد افزایش میزان مصرف مواد را تجربه کرده‌اند. این در حالی است که دانشجویان دختری که در هنگام ورود به دانشگاه مصرف مواد مخدر متوسطی داشتند در زمان انجام پژوهش ۸/۳- درصد کاهش مصرف مواد را تجربه کرده‌اند. این وضعیت در مورد دانشجویان دختری که در زمان ورود به دانشگاه میزان مصرف مواد بالایی داشته‌اند قدری متفاوت است بطوری که در زمان ورود به دانشگاه دانشجویان دختری که مصرف بالای مواد مخدر داشته باشد وجود نداشته ولی در زمان انجام پژوهش حاضر ۱/۷ درصد از دانشجویان دختر مصرف بالای مواد مخدر داشته‌اند. تغییرات مصرف مواد در پسران دانشجویان تفاوت قابل ملاحظه‌ای با دختران دانشجویان دارد؛ بطوری که در هر سه طبقه مصرف کم، مصرف متوسط و مصرف زیاد مواد مخدر تغییرات افزایشی‌ای در بین آنها قابل مشاهده است ولی میزان این تغییرات افزایشی در دانشجویان پسری که در هنگام ورود به دانشگاه یا مواد مصرف نمی‌کردند و یا مصرف کمی داشته‌اند بیش از سایر طبقات است (۲۲/۷). همچنین این روند افزایشی مصرف در دانشجویانی که زمان ورود به دانشگاه مصرف بالایی داشته‌اند نیز قابل توجه است (۱۳/۴).

جدول ۲: تغییرات مصرف مواد مخدر بر حسب جنس

استفاده از مواد (درصد)						متغیر مصرف مواد
مرد			زن			
درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	
۲۲/۷	۴۴/۷	۶۲	۶/۳	۹۱/۷	۸۵	بدون مصرف و مصرف کم ^۱
۴/۲	۳۷/۷	۳۳/۵	-۸/۳	۶/۷	۱۵	مصرف متوسط
۱۳/۴	۱۷/۹	۴/۵	۱/۷	۱/۷	۰	مصرف زیاد
	۱۰۰	۱۰۰		۱۰۰	۱۰۰	مجموع

۴-۳- تغییرات نگرش نسبت به مواد بر حسب جنس

داده‌های جدول شماره ۳ بیانگر این امر است که هر دو گروه جنسی تغییرات مشابه نگرشی‌ای

۱- ذکر این نکته لازم به نظر می‌رسد که پاسخ‌های مربوط به مصرف مواد که شامل طیف پنج پاسخی از اصلاً تا بیش از بیست بار در هفته بوده با هم جمع شده و سپس فراوانی‌های بدست آمده به منظور توان مقایسه بهتر به ۳ قسمت: ۱. بدون مصرف و مصرف کم ۲. مصرف متوسط و ۳. مصرف بالا، دسته‌بندی شده است. در نتیجه درصد بالایی از افراد دسته اول، کسانی هستند که اصلاً مواد مصرف نکرده‌اند.

در طول دوران تحصیل نسبت به مواد مخدر تجربه کرده‌اند با این تفاوت که این تغییرات در پسران دانشجو قدری بیش از دختران است. به عبارتی در طول دوران تحصیل از تعداد دانشجویان چه دختر و چه پسر که نگرش منفی به مواد مخدر داشته‌اند کاسته شده (به ترتیب ۲/۱- و ۸/۵- درصد) و در طرف مقابل به تعداد دانشجویان دختر و پسر که نگرش مثبتی به مواد مخدر داشته‌اند، (به ترتیب ۲/۵ و ۴/۵ درصد) افزوده شده است. لازم به ذکر است که قدری از این تغییرات نگرشی نیز مربوط به دانشجویان دختر و پسر است که نگرشی بینابینی به مواد مخدر داشته‌اند.

جدول ۳: تغییرات نگرش نسبت به مواد بر حسب جنس

نگرش به مواد (درصد)						نگرش نسبت به مواد
مرد			زن			
درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	
-۸/۵	۲۷/۱	۳۵/۶	-۲/۱	۴۱/۷	۴۴/۲	نگرش منفی
۴	۳۹	۳۵	۵	۴۰/۸	۳۵/۸	بینابین
۴/۵	۳۳/۹	۲۹/۴	۲/۵	۱۷/۵	۲۰	نگرش مثبت
	۱۰۰	۱۰۰		۱۰۰	۱۰۰	مجموع

۴-۴- تغییرات مصرف سیگار بر حسب جنس

داده‌های جدول شماره ۴ بیانگر تغییرات مصرف سیگار در بین دانشجویان پسر و دختر در طول دوران تحصیل آنهاست. همانگونه که از داده‌های این جدول مشخص است تغییرات مصرف سیگار در هر دو جنس به سمت افزایش مصرف سوق پیدا کرده است، با این تفاوت که افزایش مصرف سیگار در پسران دانشجو به مراتب از دختران بیشتر بوده است. الگوی کلی این تغییرات افزایشی در هر دو جنس به گونه‌ای بوده است که در طول دوران تحصیل از مصرف تفنی به مصرف مداوم و از تعداد محدود نخ مصرفی به تعداد زیاد نخ مصرفی جهت پیدا کرده است. همانگونه که ذکر شد میزان این تغییرات در پسران بیش از دختران دانشجو بوده است و بیشترین میزان تغییر افزایشی در گروه پسران دانشجو نیز مربوط به دانشجویان پسر بوده است که در هنگام ورود به دانشگاه ۶ تا ۱۰ نخ در روز و بیش از ۱۰ نخ در روز سیگار مصرف می‌کرده‌اند.

جدول ۴: تغییرات مصرف سیگار بر حسب جنس

مصرف سیگار (درصد)						مصرف سیگار در روز
مرد			زن			
درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	
-۱۷/۴	۶۰/۳	۷۷/۷	-۲/۵	۸۷/۵	۹۰	نه اصلا
-۲/۲	۱۲/۳	۱۴/۵	-۰/۸	۹/۲	۱۰	گاه گاه و تفریحی
۰	۱/۱	۱/۱	۱/۷	۱/۷	۰	یک تا دو نخ در روز
۴,۵	۶/۷	۲/۲	۰	۰	۰	دو تا پنج نخ در روز
۷,۲	۱۰/۶	۳/۴	۰	۰	۰	شش تا ده نخ در روز
۷/۸	۸/۹	۱/۱	۱/۷	۱/۷	۰	بیش از ده نخ در روز
	۱۰۰	۱۰۰		۱۰۰	۱۰۰	مجموع

۴-۵- تغییرات مصرف مشروبات الکلی بر حسب جنس

جدول ۵: تغییرات مصرف مشروبات الکلی بر حسب جنس

مصرف مشروبات الکلی (درصد)						تعداد تجربه مصرف مشروبات الکلی
مرد			زن			
درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	
-۱۸/۴	۴۹/۲	۶۷/۶	۶,۷	۹۱/۷	۸۵	نه اصلا
-۳/۳	۱۴	۱۷/۳	-۶/۷	۳/۳	۱۰	یک تا دو بار
۲/۲	۷/۸	۵/۶	-۳,۳	۱/۷	۵	سه تا نه بار
۶,۱	۷/۸	۱/۷	۱/۷	۱/۷	۰	ده تا بیست بار
۱۳/۴	۲۱/۲	۷/۸	۱/۷	۱/۷	۰	بیش از بیست بار
	۱۰۰	۱۰۰		۱۰۰	۱۰۰	مجموع

داده‌های جدول ۵ حاکی از این هستند که به مانند مصرف سیگار، در مصرف مشروبات الکلی نیز تغییرات افزایشی در مصرف در بین دانشجویان پسر بیش از دانشجویان دختر بوده است. در

بین دختران دانشجو تغییراتی اندکی در افزایش میزان مصرف و جهت یافتن این افزایش از استفاده محدود به استفاده مکرر دیده می‌شود. در پسران دانشجو تغییرات افزایشی مصرف مشروبات الکلی در طول دوران تحصیل به شکل محسوس‌تری قابل ردگیری است. بطوری که هر چه از جمعیت افراد دانشجویان پسری که یا مشروبات الکلی مصرف نمی‌کردند یا استفاده محدودی داشتند کاهش یافته به جمعیت دانشجویانی که مشروبات الکلی مصرف می‌کردند و میزان مصرف آنها نیز افزایش یافته افزوده شده است. این افزایش مصرف در بین دانشجویان پسری که در هنگام ورود به دانشگاه ۱۰ تا بیست بار و بیش از ۲۰ بار مشروبات الکلی مصرف کرده‌اند، مشهودتر است.

۴-۶- تغییرات مصرف مواد بر حسب رشته تحصیلی

داده‌های جدول شماره ۶ حاکی از این است که در گروه علوم انسانی تغییرات مصرف مواد افزایشی بوده است، به صورتی که دانشجویان این گروه در طول دوران تحصیل خود به سمت افزایش مصرف مواد مخدر سوق پیدا کرده‌اند. نکته قابل ذکر در رابطه با این گروه تغییرکاهشی درصد دانشجویانی است که در زمان ورود به دانشگاه و در زمان انجام پژوهش یا مواد مصرف نمی‌کردند یا میزان مصرف آنها کم بوده است.

لازم به ذکر است که به موازات این کاهش، درصد دانشجویانی که در دو زمان ورود به دانشگاه و زمان انجام پژوهش مصرف متوسط و مصرف بالای مواد مخدر داشته‌اند، افزایش یافته است. در گروه علوم پایه تغییرات تا حدی متفاوت از گروه علوم انسانی است. در این گروه ۴/۳ درصد به میزان دانشجویانی که در هنگام ورود به دانشگاه یا مواد مصرف نمی‌کردند مصرف مواد اندکی داشته‌اند، اضافه شده است. همچنین می‌توان شاهد کاهش ۸/۷ درصد میزان دانشجویانی بود که هنگام ورود به دانشگاه و در زمان انجام تحقیق مصرف متوسطی داشته‌اند، با این وجود ۴/۴ درصد به میزان دانشجویانی که در زمان ورود به دانشگاه و در زمان انجام تحقیق مصرف زیادی داشته‌اند، افزوده شده است. در گروه ریاضی و فنی تغییرات تا حدی متفاوت از دو گروه دیگر است. در این گروه ۴/۳ درصد از میزان دانشجویانی که در زمان ورود به دانشگاه یا مواد مصرف نمی‌کردند و یا مصرف اندکی داشتند به نسبت زمان انجام پژوهش کاسته شده است. همچنین می‌توان شاهد کاهش میزان قابل توجه (۱۲/۹-) درصد از میزان دانشجویانی بود که در زمان ورود به دانشگاه و در زمان انجام پژوهش مصرف متوسطی داشته‌اند. نکته قابل توجه در رابطه با گروه ریاضی و فنی جهش ۱۷/۴ درصد در افزایش میزان دانشجویانی است که در زمان ورود به دانشگاه مواد مئصرف نمی‌کردند ولی در زمان انجام پژوهش روند افزایشی قابل تاملی را

نشان می‌دهد. در واقع تغییرات افزایشی در میزان مصرف زیاد در گروه ریاضی و فنی بسیار قابل توجه است، به گونه‌ای که در هنگام ورود به دانشگاه هیچ یک از دانشجویان این گروه مصرف بالایی را تجربه نکرده‌اند، ولی در زمان انجام پژوهش ۱۷/۴ درصد آنها دارای مصرف بالای مواد هستند.

جدول ۶: تغییرات مصرف مواد بر حسب رشته تحصیلی

مصرف مواد (درصد)									متغیر مصرف مواد
ریاضی و فنی			علوم پایه			علوم انسانی			
درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	
-۴/۳	۶۹/۶	۷۳/۹	۴/۳	۵۶/۵	۵۲/۲	-۱۱/۱	۶۴/۱	۷۵/۲	بدون مصرف یا مصرف کم
-۱۲/۹	۱۳	۲۶/۱	-۸/۷	۳۴/۸	۴۳/۵	۳/۴	۲۵/۲	۲۱/۸	مصرف متوسط
۱۷/۴	۱۷/۴	۰	۴/۴	۸/۷	۴/۳	۷/۸	۱۰/۷	۲/۹	مصرف زیاد
	۱۰۰	۱۰۰		۱۰۰	۱۰۰		۱۰۰	۱۰۰	مجموع

۴-۷- تغییرات نگرش نسبت به مواد بر حسب رشته تحصیلی

داده‌های جدول شماره ۷ حاکی از این امر است که در هر سه گروه دانشجویان علوم انسانی، علوم پایه و ریاضی و فنی درصد دانشجویانی که در هنگام ورود به دانشگاه نگرش منفی نسبت به مواد داشته‌اند در زمان انجام تحقیق کاهش یافته و در مقابل در هر سه گروه دانشجویانی که در هنگام ورود به دانشگاه نگرش بینابینی به مواد داشته‌اند روند افزایشی داشته است. این تغییرات کاهشی و افزایشی در هر سه گروه تقریباً مشابه است. با این حال در گروه علوم انسانی، نگرش دانشجویانی که در هنگام ورود به دانشگاه نگرش مثبتی به مواد مخدر داشته‌اند نسبت به زمان انجام تحقیق ۲/۶ درصد افزایش را نشان می‌دهد و این در حالی است که در دو گروه علوم پایه و فنی و ریاضی در این مقوله تغییری مشاهده نمی‌شود.

جدول ۷: تغییرات نگرش نسبت به مواد بر حسب رشته تحصیلی

مصرف مواد(درصد)									نگرش نسبت به مواد
ریاضی و فنی			علوم پایه			علوم انسانی			
درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	درصد تغییر	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	
-۴/۳	۳۴/۸	۳۹/۱	-۴/۳	۳۴/۸	۳۹/۱	-۶/۸	۳۲/۴	۳۹/۲	نگرش منفی
۴/۶	۳۹/۱	۳۴/۵	۴/۴	۴۳/۵	۳۹/۱	۵/۶	۳۹/۲	۳۴/۸	نگرش بینابین
.	۲۶/۱	۲۶/۱	.	۲۱/۷	۲۱/۷	۲/۴	۲۸/۴	۲۶	نگرش مثبت
	۱۰۰	۱۰۰		۱۰۰	۱۰۰		۱۰۰	۱۰۰	مجموع

۴-۸- تغییرات مصرف سیگار بر حسب رشته تحصیلی

در رابطه به تغییرات مصرف سیگار داده‌ها نشانگر این امر است که درصد دانشجویان گروه علوم انسانی و ریاضی و فنی که در هنگام ورود به دانشگاه سیگار مصرف نمی‌کردند، نسبت به زمان انجام پژوهش کاهش چشمگیری داشته است. بطوری که در گروه علوم انسانی این درصد از ۸۰/۷ به ۶۹/۱ درصد و در گروه ریاضی و فنی از ۹۵/۷ درصد به ۷۳/۹ درصد تغییر پیدا کرده است. ولی در این مقوله دانشجویان گروه علوم پایه تغییری نداشته‌اند و حتی مصرف گاه و گاه تفریحی آنها در زمان انجام پژوهش نسبت به هنگام ورود به دانشگاه کاهش ملموسی داشته و از ۱۷/۴ درصد به ۸/۷ درصد کاهش را نشان می‌دهد. در رابطه مصرف گاه و گاه تفریحی سیگار دانشجویان گروه علوم انسانی و ریاضی و فنی بر عکس دانشجویان گروه علوم پایه دارای تغییرات افزایشی در میزان مصرف بوده‌اند و میزان این افزایش در بین گروه ریاضی و فنی بیش از گروه علوم انسانی بوده است. نکته جالب توجه این است که تغییرات افزایشی میزان مصرف سیگار در بین دانشجویان گروه علوم انسانی نسبت به دوران ورود به دانشگاه‌شان بصورت یکنواخت ادامه پیدا کرده است ولی این روند یکنواخت افزایش میزان مصرف در دو گروه علوم پایه و ریاضی و فنی مشاهده نمی‌گردد. با این حال در تغییر مصرف سیگار دانشجویانی که در زمان ورود به

دانشگاه بیش از ده نخ در روز سیگار مصرف می کردند، گروه ریاضی و فنی تغییرات افزایشی بیشتری را نسبت به دو گروه دیگر نشان می دهد. بطوری که هیچ یک از دانشجویانی گروه ریاضی و فنی ای در هنگام ورود به دانشگاه بیش از ده نخ در روز سیگار مصرف نمی کرده اند ولی در زمان انجام پژوهش حاضر درصد این دانشجویان به ۱۷/۴ درصد افزایش یافته است که به نوبه خود رقم قابل توجهی است و الگویی مشابه الگوی مصرف مواد را در بین این دانشجویان نشان می دهد.

جدول ۸: تغییرات مصرف سیگار بر حسب رشته تحصیلی

مصرف سیگار (درصد)						مصرف سیگار
ریاضی و فنی		علوم پایه		علوم انسانی		
زمان انجام پژوهش	زمان ورود	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	
۷۳/۹	۹۵/۷	۷۸/۳	۷۸/۳	۶۹/۱	۸۰/۷	نه اصلا
۸/۷	۴/۳	۸/۷	۱۷/۴	۱۲/۱	۱۳/۵	گاه و تفریحی
۰	۰	۰	۰	۱/۹	۱	یک تا دو نخ در روز
۰	۰	۰	۰	۵/۸	۱/۹	دو تا پنج نخ در روز
۰	۰	۴/۳	۰	۸/۲	۲/۹	شش تا ده نخ در روز
۱۷/۴	۰	۸/۷	۴/۳	۲/۹	۰	بیش از ده نخ در روز
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	مجموع

۴-۹- تغییرات مصرف مشروبات الکلی بر حسب رشته تحصیلی

داده های جدول زیر بیانگر این امر هستند که تغییرات مصرف مشروبات الکلی در بین دانشجویان هر سه گروه دارای روند افزایشی بوده است، بطوری که از درصد دانشجویانی که در هنگام ورود به دانشگاه یا مشروبات الکی مصرف نمی کردند یا میزان مصرف محدودی داشته اند، کاسته شده و به درصد دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش مصرف مشروبات الکلی بیشتری داشته اند، افزوده شده است. این تغییر افزایشی در دو گروهی که بین ۱۰ تا ۲۰ بار و بیش از ۲۰ بار مشروبات الکلی مصرف می کردند فراوانی بیشتری دارد. بطوری که در گروه علوم انسانی نسبت دانشجویانی که در هنگام ورود به دانشگاه بین ۱۰ تا ۲۰ بار مشروبات الکلی مصرف می کردند به زمان انجام پژوهش از ۱/۴ به ۵/۸ درصد افزایش داشته است، این نسبت برای دانشجویانی که

بیش از ۲۰ بار مشروبات الکلی مصرف می کردند از ۴/۳ به ۱۲/۶ درصد افزایش یافته است. تغییرات درصدی فوق الذکر برای گروه علوم پایه نیز به ترتیب از ۰ به ۸/۷ درصد برای مقوله ۱۰ تا ۲۰ بار مصرف مشروبات الکلی و از ۸/۷ به ۱۳ درصد برای مقوله بیش از ۲۰ بار مصرف، افزایش یافته است. لازم به ذکر است که به مانند مصرف سیگار و مواد این تغییر برای گروه ریاضی و فنی چشمگیرتر است و به ترتیب از ۰ به ۴/۳ درصد برای مقوله ۱۰ تا ۲۰ بار مصرف و از ۰ به ۱۴ درصد برای مقوله بیش از ۲۰ بار مصرف تغییر را نشان می دهد.

جدول ۹: تغییرات مصرف مشروبات الکلی بر حسب رشته تحصیلی

مصرف مشروبات الکلی (درصد)						مصرف مشروبات الکلی
ریاضی و فنی		علوم پایه		علوم انسانی		
زمان انجام پژوهش	زمان ورود	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	زمان انجام پژوهش	زمان ورود	
۶۹/۶	۷۳/۹	۵۶/۵	۶۰/۹	۶۷/۶	۷۷/۸	نه اصلا
۸/۷	۱۳	۱۳	۲۶/۱	۶/۲	۱۲/۱	یک تا دو بار
۴/۳	۱۳	۸/۷	۴/۳	۴/۸	۳/۹	سه تا نه بار
۴/۳	۰	۸/۷	۰	۵/۸	۱/۴	ده تا بیست بار
۱۴	۰	۱۳	۸/۷	۱۲/۶	۴/۳	بیش از بیست بار
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	مجموع

۴-۱۰- تغییر نگرش و رفتار نسبت به مواد مخدر و سیگار

داده های جدول شماره ۱۰ حاکی از آن است که از کل نمونه مورد مورد بررسی، حدود یک سوم (۳۳/۲ درصد) دانشجویان در طول دوران تحصیل خود دچار تغییر نگرشی مثبت به مواد مخدر شده اند، بدین معنی که در پایان دوره تحصیل خود ارزیابی آنها نسبت به مواد مخدر مثبت تر شده و نسبت کسانی که نگرش منفی تر نسبت به مواد بدست آورده اند نیز یک سوم (۳۰/۸ درصد) است. میزان عدم تغییر نگرش نسبت به مواد ۳۵/۹ درصد می باشد که نشانگر آن است که اندکی بیش از یک سوم از دانشجویان تغییر نگرشی مثبت یا منفی ای نسبت به مواد نداشته اند. همچنین داده ها نشان می دهند که میزان عدم تغییر رفتار نسبت به مواد مخدر ۶۱/۹ درصد می باشد. میزان تغییر رفتاری منفی نسبت به مواد برابر ۸ درصد می باشد که نشانگر این امر است که نسبت کمی از دانشجویانی که در هنگام ورود به دانشگاه مواد مصرف می کرده اند، از مصرف

خود کاسته یا مصرف خود را قطع کرده‌اند. نکته قابل توجه تغییرات رفتاری افزایشی نسبت به مواد است که برابر ۳۰/۱ درصد است که بیانگر این امر است که حدود یک سوم از دانشجویان مورد بررسی با افزایش مصرف مواد در دوران دانشجویی خود مواجه بوده‌اند. از حیث تغییر رفتار در مصرف سیگار هم وضع تقریباً مشابهی وجود دارد بطوری که اکثریت دانشجویان (حدود دوسوم) تغییری رفتاری‌ای نداشته‌اند، حدود یک پنجم بر مصرفشان افزوده شده یا مصرف را شروع کرده‌اند و کمتر از ۱۰ درصد از مصرفشان کم شده یا ترک کرده‌اند. در مجموع در جمعیت مورد مطالعه، تغییرات به سمت افزایش مصرف بوده است. هر چند که به دلیل اینکه نمونه معرف نیست، در تعمیم نتایج باید احتیاط کرد.

جدول ۱۰: فراوانی نسبی (درصد) تغییر نگرش و رفتار نسبت به مواد مخدر و سیگار

تغییر	تغییر نگرش نسبت به مواد	تغییر رفتار نسبت به مواد	تغییر رفتار نسبت به سیگار
مثبت (افزایش)	۳۳/۲	۳۰/۱	۲۲/۴
بدون تغییر	۳۵/۹	۶۱/۹	۶۹/۹
منفی (کاهش)	۳۰/۸	۸	۷/۷
مجموع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

۴-۱۱- تغییرات مصرف مواد در زمان انجام پژوهش و هنگام ورود به دانشگاه به تفکیک

ماده مخدر

برای اینکه تصویر دقیق‌تری از تغییرات حاصل شود، اطلاعات مربوط به مصرف مواد در گذشته (زمان ورود به دانشگاه) و حال (سال‌های پایانی تحصیل) به تفکیک مواد در جدول شماره ۱۱ آمده است. طبق داده‌های این جدول نسبت کسانی که در زمان ورود به دانشگاه هرگز از مشروبات الکلی استفاده نمی‌کرده‌اند حدود سه چهارم (۷۴/۶ درصد) است، اما این مقدار در زمان انجام تحقیق به حدود دوسوم (۶۶/۷ درصد) کاهش یافته است. در مقابل، دانشجویانی که در زمان ورود به دانشگاه مصرف مشروبات الکلی آنها در سطح بالایی بوده فقط ۵/۷ درصد بوده‌اند که این نسبت در سال‌های آخر تحصیل به ۱۸/۲ درصد افزایش یافته است. نسبت کسانی که انواع مواد مخدر مصرف می‌کردند و در حال حاضر مصرف می‌کنند در هر دو زمان از مصرف مشروبات الکلی کمتر است. با وجود این، مصرف مواد به خصوص تریاک و ترامادول در بین نمونه مورد مطالعه افزایش داشته به طوری که نسبت کسانی که این دو ماده را اصلاً مصرف نکرده‌اند از ۹۴/۶ درصد

۴-۱۲- فراوانی مجموع رابطه بین نگرش نسبت به مواد در هنگام ورود و نگرش در زمان انجام پژوهش

برای آنکه مشخص شود تغییرات نگرش نسبت به مواد مخدر و نیز رفتار مرتبط با آن در بین پاسخگویان چگونه بوده و جابجایی های منفی، مثبت، یا بدون تغییر در چه گروه هایی صورت گرفته است، اطلاعات موجود در قالب جدول های که وضعیت حال و گذشته را به صورت متقاطع نشان می دهند تنظیم شد. این نوع اطلاعات فقط در یک پژوهش پانل قابل حصول است. داده های جدول زیر بیانگر آن است که دانشجویانی که در هر دو زمان هنگام ورود به دانشگاه و زمان انجام پژوهش نگرش بینابینی به مواد دارند و در گذشته نگرش در منفی به مواد داشته اند ۱۲/۲ درصد و دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش نگرش مثبتی به مواد دارند و در زمان گذشته نگرش منفی ای به مواد داشته اند ۵/۱ درصد نمونه را به خود اختصاص داده اند. این نتیجه نشان می دهد که در مجموع بیشترین فراوانی در رابطه بین نگرش در زمان انجام پژوهش در سه سطح مثبت، بینابین و منفی با نگرش نسبت به مواد در هنگام ورود به دانشگاه بین دانشجویانی است که هم در هنگام ورود به دانشگاه و هم در زمان انجام پژوهش نگرش منفی ای نسبت به مواد دارند، می باشد. همچنین داده ها حاکی از آن است که فراوانی مجموع دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش نگرش منفی به مواد دارند و دانشجویانی که در گذشته نگرش بینابینی به مواد داشته اند برابر ۶/۸ درصد می باشد. این رقم برای دو متغیر نگرش بینابین در زمان انجام پژوهش نسبت به مواد و نگرش بینابین نسبت به مواد در هنگام ورود به دانشگاه برابر ۲۱/۴ درصد و برای دو متغیر نگرش مثبت نسبت به مواد در زمان انجام پژوهش و نگرش بینابین نسبت به مواد در هنگام ورود به دانشگاه برابر ۶/۸ درصد می باشد که نشانگر آن است که بیشترین فراوانی مربوط به کسانی است که هم در زمان انجام پژوهش و هم در هنگام ورود به دانشگاه نگرش بینابینی نسبت به مواد مخدر دارند. درصد فراوانی بین دو متغیر نگرش منفی نسبت به مواد در زمان انجام پژوهش و نگرش مثبت نسبت به مواد در هنگام ورود به دانشگاه برابر ۳/۷ درصد و برای دو متغیر نگرش بینابین نسبت به مواد در زمان انجام پژوهش و نگرش مثبت نسبت به مواد در هنگام ورود به دانشگاه برابر ۶/۴ درصد و برای دو متغیر نگرش مثبت نسبت به مواد در زمان انجام پژوهش و نگرش مثبت نسبت به مواد در هنگام ورود به دانشگاه ۱۵/۶ درصد می باشد. به طور کلی می توان چنین استنباط کرد که در ارتباط بین متغیرهای نگرشی بیشترین فراوانی ها مربوط به دانشجویانی است که هم در هنگام ورود به دانشگاه و زمان انجام پژوهش نگرش همسانی نسبت به مواد داشته اند.

جدول ۱۲: فراوانی مجموع رابطه بین نگرش نسبت به مواد در هنگام ورود و نگرش در زمان

انجام پژوهش

نگرش	هنگام ورود (منفی)	هنگام ورود (بینابین)	هنگام ورود (مثبت)	جمع
زمان انجام پژوهش (منفی)	۲۲	۶/۸	۳/۷	۳۲/۵
زمان انجام پژوهش (بینابین)	۱۲/۲	۲۱/۴	۶/۴	۴۰
زمان انجام پژوهش (مثبت)	۵/۱	۶/۸	۱۵/۶	۲۷/۵
جمع	۳۹/۳	۳۴/۹	۲۵/۷	۱۰۰

جدول شماره ۱۳ بیانگر فراوانی مجموع رابطه بین رفتار نسبت به مواد در هنگام ورود به دانشگاه و در زمان اجرای پژوهش می‌باشد. داده‌ها حاکی از آن است که دانشجویانی که در هنگام ورود به دانشگاه مصرف مواد پایینی داشته‌اند در زمان انجام پژوهش نیز میزان پایینی مصرف مواد را دارا می‌باشند (۵۶/۹ درصد). همچنین دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش میزان پایینی مواد مصرف می‌کنند و در هنگام ورود به دانشگاه در سطح متوسط مصرف مواد قرار داشته‌اند (۶/۷ درصد) و هیچ دانشجویی وجود نداشت که در زمان انجام پژوهش میزان پایینی مواد مصرف کند و در هنگام ورود به دانشگاه از سطح بالای مصرف مواد برخوردار بوده باشد. این نتیجه بیانگر آن است که عموماً دانشجویانی در پایان دوره تحصیل خود در سطح پایین مصرف مواد قرار می‌گیرند که در هنگام ورود نیز در سطح پایین مصرف مواد قرار داشته‌اند. داده‌ها همچنین نشان‌دهنده آن است که دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش در سطح متوسط مصرف مواد قرار دارند و در هنگام ورود به دانشگاه در سطح متوسط مصرف مواد قرار داشته‌اند ۱۴ درصد و دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش در سطح متوسط مصرف مواد قرار دارند و در هنگام ورود به دانشگاه در سطح متوسط مصرف مواد قرار دارند و در هنگام ورود به دانشگاه در سطح متوسط مصرف مواد قرار دارند و در هنگام ورود به دانشگاه در سطح متوسط مصرف مواد قرار دارند ۰/۷ درصد نمونه را به خود اختصاص داده‌اند. این نتیجه بیانگر آن است که عموماً دانشجویانی که در هنگام ورود به دانشگاه در سطح متوسط مصرف مواد قرار دارند در زمان انجام پژوهش نیز در سطح متوسط مصرف مواد قرار می‌گیرند. داده‌ها همچنین نشان‌دهنده آن است که دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش در سطح بالای مصرف مواد قرار دارند و در هنگام ورود به دانشگاه در سطح پایین مصرف مواد قرار داشته‌اند ۴ درصد، دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش در سطح بالای مصرف مواد قرار دارند و در هنگام ورود به دانشگاه در سطح متوسط

مصرف مواد قرار داشته‌اند ۵/۴ درصد و دانشجویانی در زمان انجام پژوهش در سطح بالای مصرف مواد قرار دارند و در هنگام ورود به دانشگاه نیز در سطح بالای مصرف مواد قرار داشته‌اند ۲ درصد نمونه را به خود اختصاص داده‌اند. نتیجه بدست آمده نشانگر آن است که بیشترین فراوانی متعلق به دانشجویانی است که در گذشته و حال در یک وضعیت مصرف مواد مشابه قرار دارند.

جدول ۱۳: فراوانی مجموع رابطه بین رفتار نسبت به مواد در هنگام ورود و رفتار نسبت به

مواد در زمان انجام پژوهش

جمع	مصرف مواد زمان ورود (بالا)	مصرف مواد زمان ورود (متوسط)	مصرف مواد زمان ورود (پایین)	
۶۳/۵	۰	۶/۷	۵۶/۹	مصرف مواد زمان انجام پژوهش (پایین)
۲۵/۱	۰/۷	۱۴	۱۰/۴	مصرف مواد زمان انجام پژوهش (متوسط)
۱۱/۴	۲	۵/۴	۴	مصرف مواد زمان انجام پژوهش (بالا)
۱۰۰	۲/۷	۲۶/۱	۷۱/۲	جمع

جدول شماره ۱۴ نشان‌دهنده درصد فراوانی مجموع مصرف سیگار در زمان انجام پژوهش و در زمان ورود به دانشگاه می‌باشد. داده‌ها نشان‌دهنده آن است دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش از نظر مصرف سیگار در سطح پایینی قرار دارند و در هنگام ورود به دانشگاه نیز در سطح پایین مصرف سیگار قرار داشته‌اند ۶۴/۲ درصد، دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش در سطح پایین مصرف سیگار قرار دارند و در زمان ورود به دانشگاه در سطح متوسط مصرف سیگار قرار داشته‌اند ۶/۴ و دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش در وضعیت پایین مصرف سیگار قرار دارند و در هنگام ورود به دانشگاه در سطح بالای مصرف سیگار قرار داشته‌اند ۰/۷ درصد می‌باشند. این نتیجه نشان‌دهنده آن است که بیشترین فراوانی مشاهده شده متعلق به دانشجویانی است که هم در هنگام ورود به دانشگاه و هم در زمان انجام پژوهش در وضعیت پایین مصرف سیگار قرار دارند. این رقم برای دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش در وضعیت متوسط مصرف قرار دارند و در هنگام ورود به دانشگاه در وضعیت پایین مصرف سیگار قرار داشته‌اند برابر ۷/۴ درصد می‌باشد. درصد فراوانی برای دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش در سطح متوسط مصرف سیگار قرار دارند و در هنگام ورود به دانشگاه نیز در سطح متوسط مصرف سیگار قرار داشته‌اند ۴/۳ و برای

دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش در سطح متوسط مصرف سیگار قرار دارند و در هنگام ورود به دانشگاه در وضعیت سطح بالای مصرف سیگار قرار داشته‌اند برابر ۰/۷ درصد می‌باشد. درصد فراوانی برای دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش در سطح بالای مصرف سیگار قرار دارند و در هنگام ورود به دانشگاه در سطح پایین مصرف سیگار قرار داشته‌اند ۱۱ درصد و برای دانشجویانی که در زمان انجام پژوهش در سطح بالای مصرف سیگار قرار دارند و در گذشته در سطح متوسط مصرف سیگار قرار داشته‌اند ۲/۷ درصد و برای دانشجویانی که هم در زمان انجام پژوهش در سطح بالای مصرف سیگار قرار دارند و هم در هنگام ورود به دانشگاه نیز در سطح بالای مصرف مواد قرار داشته‌اند ۲/۷ درصد می‌باشد. داده‌ها بیانگر آن است که بیشترین فراوانی مشاهده شده مربوط به دانشجویانی است که در هنگام ورود به دانشگاه مصرف پایین سیگار و در زمان انجام پژوهش در سطح بالای مصرف سیگار قرار دارند.

جدول ۱۴: فراوانی مجموع رابطه بین رفتار نسبت به سیگار در هنگام ورود و رفتار نسبت به

سیگار در زمان انجام پژوهش

جمع	مصرف سیگار زمان ورود (بالا)	مصرف سیگار زمان ورود (متوسط)	مصرف سیگار زمان ورود (پایین)	
۷۱/۲	۰/۷	۶/۴	۶۴/۲	مصرف سیگار زمان انجام پژوهش (پایین)
۱۲/۴	۰/۷	۴/۳	۷/۴	مصرف سیگار زمان انجام پژوهش (متوسط)
۱۶/۴	۲/۷	۲/۷	۱۱	مصرف سیگار زمان انجام پژوهش (بالا)
۱۰۰	۴	۱۳/۴	۸۲/۶	جمع

۵- بحث و نتیجه‌گیری

هدف این مقاله ارائه اطلاعاتی توصیفی از وضعیت تغییرات رفتاری و نگرش دانشجویان نسبت به مواد، مشروبات الکلی و سیگار در طول دوران تحصیل بوده و با استفاده از روش پیمایشی طولی گذشته نگر^۲ و نمونه‌گیری غیر احتمالی متناسب با حجم و نمونه شامل ۲۹۹ نفر از دانشجویان دختر و پسر دانشگاه خوارزمی در دانشگاه خوارزمی به انجام رسیده است.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان‌دهنده این موضوع است که در طول دوران تحصیل دانشجویان دچار تغییراتی در نگرش و رفتار خود نسبت به مواد مخدر می‌شوند. تغییرات نگرش نسبت به مواد مخدر در طول دوران تحصیل برای دانشجویان در سطح نازلی می‌باشد و عموماً کسانی که در هنگام ورود به دانشگاه نگرش مثبت یا منفی‌ای به مواد دارند در پایان دوران تحصیل خود نیز همان نگرش را حفظ می‌کنند. با این وجود این تغییرات رفتاری و نگرشی بر حسب جنس و رشته‌ی تحصیلی از الگوهای متفاوتی پیروی می‌کند. بطوری که تغییرات نگرشی و رفتاری دانشجویان پسر نسبت به دانشجویان دختر درصد قابل توجهی را به خود اختصاص داده است و تغییر بیشتری به سمت مصرف بیشتر داشته است. این تغییرات در رابطه با رشته‌های تحصیلی نیز به طرق گوناگونی خود را نشان می‌دهد بطوری که تغییرات نگرشی افزایشی دانشجویان گروه علوم انسانی اندکی بیش از همتایان خود در گروه علوم پایه و ریاضی و فنی است. با این حال تغییرات رفتاری دانشجویان رشته ریاضی و فنی نسبت به سیگار و مواد و مشروبات الکلی تفاوت فاحشی با دو گروه دیگر دارد، بطوری که دانشجویان این گروه در طول دوران تحصیل از نوسانات بیشتری در افزایش مصرف مواد، سیگار و مشروبات الکلی برخوردارند و نسبت دانشجویانی که در این گروه به سمت افزایش در سطح بالای مواد، سیگار و مشروب سوق پیدا می‌کنند بیش از دو گروه دیگر است.

به عبارتی دیگر در مورد وضعیت رفتاری یا همان مصرف واقعی مواد و سیگار و مشروب تغییرات به شکل متفاوتی می‌باشد. دانشجویان در طول دوران تحصیل خود با تغییر رفتاری مثبت یا افزایش میزان مصرف سیگار و مواد و مشروبات الکلی روبه‌رو می‌شوند و درصد قابل توجهی از دانشجویان، که در هنگام ورود به دانشگاه از میزان پایین مصرف سیگار برخوردارند در پایان دوران تحصیلی خود به مصرف بالای سیگار روی می‌آورند که این امر زنگ هشدار برای مسئولان جهت انجام اقدام لازم برای به حداقل رساندن این افزایش مصرف سیگار در بین دانشجویان است. مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی نیز همچون مصرف سیگار در طول دوران تحصیل دانشجویان در معرض تغییرات مثبت رفتاری قرار می‌گیرد، یعنی دانشجویان در پایان دوران تحصیل خود نسبت به هنگام ورود به دانشگاه با افزایش مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی روبه‌رو می‌شوند. یافته‌ها نشان‌دهنده افزایش نسبتاً زیاد در مصرف مشروبات الکلی در بین دانشجویانی بود که در هنگام ورود به دانشگاه مصرف مشروبات الکلی در سطح پایینی داشتند. با توجه به منع دینی مصرف مشروبات الکلی این افزایش در مصرف مشروبات نشانگر ضعیف شدن تسلط احکام شرعی بر زندگی دانشجویان می‌باشد. از نتایج جالب توجه دیگر این بود که در بین مواد مخدر، ترمادول و بعد از آن تریاک به ترتیب بیشترین میزان تغییر مصرفی مثبت را در بین دانشجویان به خود

اختصاص داده بوند. میزان تغییرات مثبت مصرف ترمادوال به طرز قابل توجهی بیش از سایر مواد مخدر بود. به نظر می‌رسد وجود این کلیشه در بین دانشجویان، که این ماده به نوعی به بیدار ماندن در شب امتحان و یا به یادگیری بیشتر مطالب درسی کمک می‌کند، در افزایش مصرف آن تأثیر داشته است.

در مجموع، تغییرات افزایش مصرف مواد در بین دانشجویان مورد مطالعه اندک است و نمی‌توان آن را در حد نگران کننده‌ای ارزیابی کرد، همچنین این تغییرات یکسره مثبت نبوده است، بلکه در جهت منفی هم بوده و شماری از کسانی که هنگام ورود به دانشگاه مصرف زیاد داشته‌اند، در هنگام مطالعه از مصرفشان کم شده بود. با وجود این، لازم است در دانشگاه مورد مطالعه و سایر دانشگاه‌ها برنامه‌های کاهش تقاضا با جدیت دنبال شود. برای این امر لازم است افراد در معرض مصرف شناسایی و به درمان آنها کمک شود، آموزش‌های غیر مستقیم در جهت کاهش تقاضا صورت گیرد، گروه‌های دانشجویی برای کمک به افراد در معرض خطر فعال شوند، و از همه مهمتر با ایجاد فرصت‌های شاد، پرنشاط و پر تحرک و متنوع برای گذران اوقات فراغت، زمینه‌های مصرف کاهش یابد.

در عین حال لازم است به یک نکته مهم اشاره شود که، دست کم بر اساس داده‌های این مطالعه، افزایش مصرف مواد و مشروبات الکلی و سیگار در بین دانشجویان را نمی‌توان به نقش خود دانشگاه نسبت داد. زیرا ممکن است این امر ناشی از پارامترهای مربوط به محیط عمومی اجتماعی و تغییر منزلت افراد بعد از دوران دبیرستان باشد. برای تعیین نقش محیط دانشگاه بر افزایش یا کاهش مصرف مواد مخدر، لازم است در یک مطالعه طولی دانشجویان با هم سن و سال‌های غیر دانشجوییشان مقایسه شوند. موضوعی که مطالعات بعدی درباره تغییر نگرش و رفتار نسبت به مواد مخدر باید به آن بپردازند.

منابع

- اکبری زردخانه، سعید؛ سهرابی اسمرود، فرامرز؛ ترقی جاه، صدیقه؛ پورشریفی، حمید؛ طارمیان، فرهاد؛ پیروی، حمید؛ فلسفی نژاد، محمدرضا؛ یعقوبی، حمید و رضانی، ولی اله (۱۳۸۹). ویژگی‌های جمعیت شناختی و مصرف مواد مخدر در دانشجویان دانشگاه‌های دولتی. *فصلنامه مطالعات روانشناسی تربیتی*، ۷ (۱۲)، ۱-۲۲.
- امیری، شهریار (۱۳۸۳). *مورد پژوهی چندگانه مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان پسر دانشگاه‌های دولتی*. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده ادبیات و علوم انسانی (دانشگاه شهید بهشتی).

- دی. ای. دواس. (۱۳۷۶). پیمایش در تحقیقات اجتماعی. ترجمه هوشنگ ناپی. تهران: نشر نی. (۱۹۸۵).
- رحیمی موقر، آفرین و سهیمی ایزدیان، الهه (۱۳۸۴). وضعیت مصرف مواد مخدر در دانش آموزان کشور. فصل نامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۵ (۱۹) ۳۰-۹.
- پناهی، رحمن؛ رمضانخانی، علی؛ طاووسی، محمود؛ کوسه‌لو، امینه و نیکنامی، شمس‌الدین (۱۳۹۵). بررسی ارتباط بین سواد سلامت با آگاهی و نگرش نسبت به مضرات مصرف سیگار در دانشجویان. مجله آموزش و سلامت جامعه، ۳ (۴)، ۳۸-۴۴.
- سراج زاده، سید حسین (۱۳۸۶). پیمایش طولی، امکانات و مسائل روش‌شناختی. مسائل اجتماعی ایران، ۴۴ (۳)، ۳۹-۶۴.
- سراج زاده، سید حسین و فیضی، ایرج (۱۳۸۶ الف). عوامل اجتماعی موثر بر مصرف تریاک و مشروبات الکلی در بین دانشجویان. نامه علوم اجتماعی، دوره جدید (۳۱)، ۱۰۲-۸۱.
- سراج زاده، سید حسین و فیضی، ایرج (۱۳۸۶ ب). مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی در بین دانشجویان دانشگاه‌های دولتی در سال تحصیلی ۱۳۸۲-۱۳۸۱. فصل نامه پژوهشی رفاه اجتماعی، ۶ (۲۵)، ۸۵-۱۱۰.
- سراج زاده، سید حسین. (۱۳۸۲). شیوع شناسی مصرف مواد مخدر در دانشگاه‌های دولتی تحت پوشش وزارت علوم در سال ۱۳۸۱-۱۳۸۲. دفتر مطالعات فرهنگی و برنامه ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- سیام، شهره (۱۳۸۵). بررسی شیوع مصرف مواد اعتیاد آور بین دانشجویان پسر دانشگاه‌های مختلف شهر رشت در سال ۱۳۸۴. فصل نامه طبیعت شرق، ۸ (۴)، ۲۸۵-۲۷۹.
- قدسی، حسن؛ مختاری لاکه، نسرین؛ اسیری، شهلا و کاظم‌نژاد لیلی، احسان (۱۳۹۱). شیوع مصرف سیگار و عوامل مرتبط با آن در دانشجویان پسر دانشگاه علوم پزشکی گیلان. مجله پرستاری و مامایی جامع نگر، ۲۲ (۶۷)، ۳۸-۴۳.
- علیوردی‌نیا، اکبر؛ جانعلیزاده چوب بستی، حیدر و جعفری، آزاده (۱۳۹۲). تحلیل اجتماعی نقش انگ‌زنی غیر رسمی در نگرش دانشجویان نسبت به مواد (مخدر). مجله پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، ۱ (۴)، ۱-۱۸.
- علیوردی‌نیا، اکبر؛ شارع‌پور، محمود و مرادی، فاطمه (۱۳۹۱). بررسی تاثیر خودکنترلی و پیوند اجتماعی بر نگرش دانشجویان نسبت به مصرف الکل. فصلنامه‌ی مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی، ۱ (۴)، ۶۹-۹۷.

- طارمیان، فرهاد؛ بوالهیری، جعفر؛ پیروی، حمید و قاضی طباطبایی، محمود (۱۳۸۶). شیوع مصرف مواد در میان دانشجویان شهر تهران. *مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران*، ۱۳ (۴)، ۳۳۵-۳۴۲.
- فروتنی، محمد رضا و رضاییان، محسن (۱۳۸۵). شناخت و سوء مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان شهرستان لارستان. *فصل نامه پرستاری ایران*، ۱۸ (۴۳)، ۲۹-۲۱.
- کلاین برگ، اتو. (۱۳۶۸). *روان شناسی اجتماعی*. ترجمه علی محمد کاردان. تهران: نشر اندیشه. (۱۹۴۰).
- مظفر، حسین؛ ذکریایی، منیژه و ثابتی، مریم (۱۳۸۹). آنومی فرهنگی و اعتیاد به مواد مخدر در بین جوانان ۱۳-۲۸ ساله شهر تهران. *پژوهش نامه علوم اجتماعی*، ۳ (۴)، ۳-۵۴.
- میری آشتیانی، الهام. (۱۳۸۵). *جامعه شناسی اعتیاد در ایران امروز*. تهران: مهاجر، ۱۳۸۵.
- Martino-MCallister.j.m. (1999). *Alcohol and drug use among James madison university students*. Harrison burg, VA: Office of substance abuse Rasearch, James Madison University.
- Newbury-Birch, D., Walshaw, D., & Kamali, F. (2001). Drink and drugs: from medical students to doctors. *Drug & Alcohol Dependence*, 64(3), 265-270.
- Newbury-Birch, D., White, M., & Kamali, F. (2000). Factors influencing alcohol and illicit drug use amongst medical students. *Drug & Alcohol Dependence*, 59(2), 125-130.
- Nazanin sani, Mahbuba, (2010). Drug addiction among undergraduate students of private universities in Bangladesh. *Procedia social and Behavioral sciences*, 5(1) 498-501.
- Petroianu, A., Reis, D. C. F. D., Cunha, B. D. S., & Souza, D. M. D. (2010). Prevalence of alcohol, tobacco and psychotropic drug consumption by medical students of the "Universidade Federal de Minas Gerais". *Revista da Associação Médica Brasileira*, 56(5), 568-571.
- Webb, E., Ashton, C. H., Kelly, P., & Kamali, F. (1996). Alcohol and drug use in UK university students. *The lancet*, 348(9032), 922-925.
- Webb, E., Ashton, H., Kelly, P., & Kamali, F. (1997). Patterns of alcohol consumption, smoking and illicit drug use in British university students: interfaculty comparisons. *Drug & Alcohol Dependence*, 47(2), 145-153.

- Sloboda, Z. (Ed.). (2005). *Epidemiology of drug abuse*. Springer Science & Business Media.
- Arria, A. M., Garnier-Dykstra, L. M., Caldeira, K. M., Vincent, K. B., Winick, E. R., & O'Grady, K. E. (2013). Drug use patterns and continuous enrollment in college: Results from a longitudinal study. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 74(1), 71-83.
- Huizinga, D., Loeber, R., & Thornberry, T. P. (1993). Longitudinal study of delinquency, drug use, sexual activity, and pregnancy among children and youth in three cities. *Public health reports (Washington, DC: 1974)*, 108(Suppl 1), 90-96.
- Kwapil, T. R. (1996). A longitudinal study of drug and alcohol use by psychosis-prone and impulsive-nonconforming individuals. *Journal of abnormal psychology*, 105(1), 114-123.